

VARJE FINLÄNDARE HAR RÄTT ATT RÖSTA

1906 Alla kvinnors och mäns rösträtt och valbarhet i riksdagsvalen

De finländska kvinnorna fick som första i världen både rösträtt i statliga val och rätt att ställa upp som kandidat och fungera som riksdagsledamot efter att ha erhållit tillräckligt antal röster. Till den första riksdagen valdes 19 kvinnliga riksdagsledamöter. Den här mängden understegs i riksdagsvalen åren 1910-1945 rentav 12 gånger. Det lägsta resultatet var år 1930 då endast 11 kvinnor blev invalda i riksdagen. År 1966 fick kvinnorna för första gången över 30 mandat. Flest mandat uppnådde kvinnorna i valet år 1991 då 77 kvinnor invaldes. I de följande valen (1995, 67 kvinnor) sjönk kvinnornas antal för första gången på över trettio år. År 1999 blev 74 kvinnliga ledamöter invalda i riksdagen och år 2003 var antalet kvinnor 75 (38 % av riksdagsledamöterna).

Kvinnornas andel av väljarkåren har varit över 50 % under hela enkammarriksdagens tid. Fastän väljarkåren är kvinnodominerad är inte kvinnornas andel av riksdagsmandaten ännu hälften av alla mandat. Antalet kvinnliga kandidater har haft betydelse för kvinnornas valframgång. Flest kvinnliga kandidater (41 %) ställde upp i valen år 1991 och minst (under 10 %) i valen som hölls före kriget. Det verkar även som om antalet kvinnliga kandidater är högre i närheten av större städer och i områden där utbildningsnivån är hög.

Andelen kvinnor som valdes till Europaparlamentet var år 1999 44 % och år 2003 36 %. Andelen finländska kvinnor är lite större än kvinnornas genomsnittliga andel (ca 30 %) i Europaparlamentet.

Ogifta kvinnor och änkor som betalade skatt, fick rösta enligt sin förmögenhet i landskommunernas val från år 1865 och i städernas val från år 1873. Kvinnor kunde dock inte ställa upp som kandidat förrän år 1917, då alla kvinnor och män fick rösträtt oberoende av förmögenhet. I kommunstyret har kvinnornas andel av de invalda vuxit långsammare än i riksdagen. Ännu i slutet av 1960-talet fanns det inte en enda kvinnliga fullmäktigeledamot i 66 av Finlands 520 kommuner och endast en kvinnlig fullmäktigeledamot i 130 kommuner. I mitten av 1970-talet var kvinnornas andel 12 %, i slutet av 1980-talet 27 % och i de senaste kommunalvalen år 2004 var andelen 36 %.

Av kommunstyrelsernas medlemmar är 46 % kvinnor men ledningen i kommunstyrens beslutsorgan är mycket mansdominerad. År 2002 var kvinnornas andel av kommunfullmäktigeordförandena 24 %, kommunstyrelseordförandena 17 % och av nämndeordförandena 24 %. I nämnderna följs däremot kvotlagen troget, eftersom kvinnornas andel är 47 %. Speciellt i social- och hälsovårdsväsendet och i utbildnings- och kulturväsendet finns det många kvinnor. Av kommundirektörerna är 90 % män.

UTBILDNING ÄR EN AV JÄMSTÄLLDHETENS GRUNDPELARE

1901 kvinnor får tillträde till universitet utan dispens

1921 läropliktslagen

1948 gratis skolmåltider åt alla

1972 grundskollagen

Den första folkskolförordningen gavs år 1865. Enligt den var skolan avsedd för både flickor och pojkar. Trots det var det frivilligt att gå i skola ända till år 1921. Folkskolan var gratis för alla, men utbildning efter folkskolan eller ersättande skola var avgiftsbelagd. Eftersom

flickors skolavgifter i allmänhet var högre än pojkars, var tröskeln att börja skolan högre för flickor än för pojkar i medellösa familjer. Läropliktslagen år 1921 var mycket viktig med tanke på jämställdheten, eftersom enligt den skulle alla 7-15 åringar gå i folkskola eller på något annat sätt avlägga skolans lärokurs. Enligt grundskollagen år 1972 har alla finländare rätt till samma grundskoleutbildning, som finansieras med gemensamma skattemedel. På senare tid har största delen av fortsättningsutbildningen blivit så gott som gratis för studerande. Flickor har använt utbildningsvägen aktivare än pojkar och utbildning är en av den finländska jämställdhetens grundpelare.

Kvinnornas väg till universiteten låg bakom mycket hårt arbete och det räckte 90 år innan man uppnådde en jämställd situation. Kvinnoorganisationerna gjorde mycket arbete på 1800-talet för att även flickor skulle få gå i skola. Kloka kvinnor grundade flickskolor eller samskolor, vilkas läroplaner var uppbyggda så att man kunde börja med universitetsstudier direkt därefter utan några tilläggsstudier. Den första kvinnan som avlade studentexamen var Maria Tscetschulin, dotter i en köpmansfamilj från Helsingfors. Maria avlade sin examen år 1871. På den tiden var hon ännu ett ovanligt undantag, men alltid nu och då fanns det någon flicka bland de nya studenterna. Från år 1885 var det åtminstone en kvinna per år som avlade studentexamen. På 1910-talet fanns det i skolor, som ledde till universitet, lika många flickor som pojkar. Från och med 1960-talet var över hälften av de nya studenterna kvinnor.

Den första kvinna som avlade en universitetsexamen var Emma Irene Åström, som blev filosofie kandidat år 1882. Emma måste såsom alla andra kvinnor ansöka om dispens för att få börja studera. Man lade ner förfarandet om dispens år 1901 och redan några år senare var kvinnornas andel av högskolestuderande 10 %. Andelen var hög jämfört med många andra länder. Från och med 1960-talet var över hälften av de nya högskolestuderandena kvinnor.

Inom varje yrkesområde har det funnits modiga kvinnor som röjt vägen för andra kvinnor. Pionjären bland kvinnliga läkare var Rosina Heikel, som kunde börja studera efter omvägar. Hon började med att gå i Stockholms gymnastikinstitut och skaffade sig barnmorskeutbildning. Som 30-åring kunde hon söka in till Helsingfors universitets medicinska fakultet, när kejsaren år 1871 beviljade kvinnor rätt att studera medicin utan skild tillståndsansökan. Heikel blev den första kvinnliga läkaren i Norden. Rosina Heikel var en hängiven kvinnoaktivist. Hon krävde att alla yrken skulle öppnas för kvinnor och att kvinnor skulle få den bästa möjliga skolundervisningen. Hon krävde lika lön för kvinnor och män. När läkartjänsterna öppnades för kvinnor 1897, fick Rosina Heikel efter att sökt dispens tjänsten som Helsingfors distriktsläkare. Vid sidan om sin tjänst arbetade hon som ledare för en arbetsstuga för fattiga barn och talade outtröttligt för en förbättring av barnhälsovården på landsbygden. Som tur fanns Rosina, för ännu i början av 1900-talet fanns det på sjukhus dockor med vilkas hjälp patienterna kunde visa var besväret fanns, då manliga läkare inte kunde undersöka kvinnor av prydhetsorsaker.

JÄMSTÄLLDHET ÄR GRUNDEN TILL PARFÖRHÅLLANDEN

1930 gifta kvinnor befrias från sin mans förmynderskap

1991 pappor får rätt till faderskapsledighet

Riksdagsreformen år 1906 var inte ett slutgiltigt sigill för kvinnornas samhälleliga rättigheter utan en början till en process, där man strävade efter alla medborgares likhet inför lag. En besvärlig sak var utvidgandet av gifta kvinnors rättigheter. I början av 1900-talet tänkte man att mannen var familjeöverhuvud, som hade makt att styra över alla familjemedlemmars handlande. År 1864 fick ogifta kvinnor rätt att ansvara över sina egna angelägenheter efter att

fyllt 25 eller med en skild ansökan vid 21-års ålder. Vid äktenskap miste kvinnan sin suveränitet och fick samma status som ett barn gentemot sin man. Mannen representerade kvinnan i rätten och mannen hade bestämmanderätt över barnen. Som änka var kvinnan åter en självständig samhällelig aktör.

Arbetet med att upphäva mannens förmyndarskap framskred långsamt även om kvinnoorganisationerna drev frågor såsom gifta kvinnors suveränitet, bestämmanderätt för sina barns angelägenheter och rätt att förfoga över gemensam egendom. Inte förrän år 1930 upphävdes mannens förmyndarskap slutgiltigt genom äktenskapslagen som jämställde äkta makar med varandra. Efter att äktenskapslagen stiftats hade kvinnor rätt till utbildning, att fungera i arbetslivet, till politisk påverkning och ekonomisk självständighet.

Den första förordningen om moderskapsledighet, som gavs år 1957, förbjöd kvinnor att industriarbeta de första fyra veckorna efter förlossningen. Kort därpå utvidgades förordningen att även gälla andra yrken. År 1937 stiftades en lag om moderskapsbidrag till mindre bemedlade kvinnor och år 1949 fick alla kvinnor bidrag utan begränsningar. 1940-talets viktigaste reform var barnbidraget. Moderskapspenningen (54 vardagar) kom år 1964. Efter tio år förlängdes moderskapspenningperioden till ett halvt år.

Folkpensionslagen år 1957 ökade kvinnornas och männens jämställdhet då alla fick rätt till pensionens grunddel. I skattemodellen som grundar sig på progression blev skatteprocenten på makarnas ihopräknade inkomst högre än vid särbeskattningen. Sambeskattningen och barnvårdsproblem ledde till att många mödrar gav upp sitt förvärvsarbete. Från och med 1950-talet krävde kvinnoorganisationerna avskaffandet av sambeskattningen. Särbeskattning verkställdes år 1975.

Det var svårt att få tillräckligt med politiskt kraft för att förverkliga dagvården p.g.a. att frågan väckte ännu på 1950-talet motstridiga känslor även hos många kvinnor. Man ansåg att den öordentliga kvinnansö plats var hemma. På 1960-talet blev det allt vanligare att även gifta kvinnor arbetade och trycket på att ordnad dagvård växte. Den första dagvårdslagen stiftades 1973 men först på 1990-talet stiftades lagar som förpliktade kommunerna att ordna dagvård för alla barn under skolålder om föräldrarna så önskade.

1980-talets reformer var hemvårdsstöd och ersättning för inkomstförlust för vård av sjukt barn. År 1986 förverkligades en rättighet, som kvinnorörelsen drivit i 100 år, nämligen kvinnornas rätt att behålla sitt efternamn vid äktenskap. Våldtäkt i äktenskap kriminaliserades 1994 och våld i hemmet underställdes allmänt åtal år 1995.

Mycket viktiga familjepolitiska reformer är föräldrarnas rätt att dela föräldraledigheten sinsemellan (1978), föräldrapenning (1985) och 1991 faderskapspenningen, den första föräldrapenningen som inte får flyttas till eller delas med modern. Genom dessa lagar berättar statsmakten att det är önskvärt att barnvården delas jämlikt mellan fadern och modern. Nuförtiden diskuteras det om att jämna ut föräldraledighetskostnaderna mellan kvinnornas och männens arbetsgivare. Kvinnorna och deras arbetsgivare är fortfarande de som står för kostnaderna för att producera barn.

LIKA LÖN OCH LIKA KARRIÄRUTSIKT

1963 lika lön för kvinnor och män

1975 kvinnor kan utnämnas till nästan alla tjänster

I Finland påbörjades på 1860-talet ett ivrigt förnyelsearbete i samhället då lantdagen återkallades efter en 50 år lång paus. Den nya samhällspolitiken förutsatte en snabb utveckling av trafikens infrastruktur, informationsförmedlingen, skolväsendet och den offentliga förvaltningen. Samtidigt fick det privata affärlivet ny kraft. Kvinnorna blev en betydande del av alla dessa branschers personal. Kvinnorna löste arbetskraftsproblemet, eftersom man inte hade råd att låta bli att använda den arbetsreserv som utbildade kvinnor utgjorde.

Kvinnors tjänsteutnämningar begränsades dock på många olika sätt. För det första måste kvinnorna ansöka om dispens för att kunna ansöka om en tjänst och detta förfarande måste förnyas vid varje tjänsteansökning. För det andra kunde man välja enbart ogifta kvinnor till tjänsterna, eftersom de gifta kvinnorna var under sin mans förmynderskap. För det tredje beviljade man inte kvinnorna de maktbefogenheter som var knutna till tjänsterna som t.ex. den domsrätt som ingick i lärartjänsten vid flickskolor. I den takt kvinnor behövdes stadgade man förordningar som möjliggjorde väljandet av kvinnor.

År 1926 stiftades en lag om kvinnors allmänna rätt till alla statliga tjänster. Denna ölag om upphävandet av den oskrivna lagen, som Miina Sillanpää kallade den, kompletterade förordningarna, ur vilka det framgick vilka tjänster kvinnor kunde inneha och vilka inte. Förordningen förkortades med åren och år 1975 hävdades alla undantagsbegränsningar som gällde kvinnor med undantag av försvarsmakten, gränsbevakningen och kyrkan. Kyrkans begränsningar hävdades 1986 och försvarsmaktens 1995.

Från första början byggdes den finländska välfärdsstaten på kvinnors arbete och majoriteten av kvinnor i arbetsför ålder har genom historien gjort förvärvsarbete. År 1970 hörde ca 53 % av kvinnor i arbetsför ålder (15-64-åringar) och ca 79 % av männen till arbetskraften. I början 2000-talet var de finländska kvinnornas sysselsättningsgrad EU-ländernas femte högsta. Av kvinnor i arbetsför ålder är 64 % och av männen 69 % i arbetslivet. Det finländska systemets grundprincip är den s.k. familjemodellen med två försörjare. Detta återspeglas i alla levnadskostnader. Ett hushåll med en löntagare klarar sig sämre än ett hushåll med två löntagare.

Samhällets högsta poster är fortfarande reserverade i första hand för män. Lagen är inte längre ett hinder men i stället för den har ett glastak byggts. I detta sammanhang menar man med glastak en viss nivå i en organisation eller institution som kvinnor har svårt att komma över. Glastaket kan söndras genom att lokalisera maktkoncentrationen, vara modig och envis, utveckla kunnandet, agera tillsammans, öka kvinnors representation överallt och genom att berömma en kvinna om dagen.

Ett av kvinnoorganisationernas mål redan för 100 år sedan var lika lön för lika arbete. Lika lön för lika arbete -principen i offentliga tjänster stiftades 1963 och könsdiskriminering i arbetslivet förbjöds 1970. Fastän kvinnors utbildningsnivå är högre än mäns är kvinnors inkomster fortfarande ungefär 80 % av männens inkomster. Kvinns euro är alltså 80 cent. Under de senaste åren har löneskillnaderna t.o.m. vuxit lite. I och med att män förtjänar mera än kvinnor åtnjuter de även högre inkomstbundna förmåner i socialskyddet såsom pension och dagpenning.

LAG SKAPAR FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR JÄMSTÄLLDHET

1987 lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män

1919-års regeringsform stiftade att Finlands medborgare var alla lika inför lag men kvinnans ställning förblev i många avseenden oklar. Kvinnornas tjänsterättigheter ökades år 1926 och äktenskapslagen kom till år 1930. Könet förblev dock den avgörande faktorn i samhället.

Det moderna jämställdhetstänkandet nådde Finland genom internationella kontakter på 1960-talet och under det följande decenniet tog jämställdhetsarbetet fart. År 1972 grundades delegationen för jämlikhetsärenden, Tasa-arvoasiain neuvottelukunta (TANE). Genom delegationen för jämlikhetsärenden lyftes jämställdheten steg för steg till ett av det finska samhällets utvecklingsmål. Könsdiskriminering ansågs som straffbart redan i arbetsavtalslagen 1970 och fem år senare hävdades nästan alla begränsningar gällande kvinnor för offentliga tjänster.

Delegationer för jämlikhetsärenden bar huvudansvaret för förberedelserna för Finlands regerings första jämställdhetsprogram för åren 1980-1985. Den multilaterala traktaten om förbud mot all form av diskriminering mot kvinnor, som fick sin början i Förenta Nationernas möte i Mexico, trädde i kraft i Finland först år 1986, då efternamnslagen och jämställdhetslagen hade stiftats. Senare har jämställdhetslagen förnyats 1995 och 2005. Jämställdhetslagen förutsätter 40-60 % könskvoter i offentliga organ och att arbetsplatser med över 30 personer skall utforma en jämställdhetsplan och fullfölja den.

Ett sätt att följa upp hur jämställdhetsarbetet fortskrider är den s.k. jämställdhetsbarometern, som Social- och hälsovårdsministeriet publicerar vart tredje år (1998, 2001 och 2004). I barometern utreds arbetsfördelning och maktrelationer könen emellan samt attityder till jämställdhet.

Ett nytt steg i arbetet för jämställdhetsarbetet är det principbeslut om ett jämställdhetsprogram för år 2004-2007 som Finlands regering antog år 2003. I en omfattande programhelhet presenteras åtgärder för att förnya jämställdhetslagen, öka jämställdheten i arbetslivet och i beslutsfattandet, sammanjämka familj och arbete, motarbeta segregation, upphäva stereotypa könsbilder i media, minska våldet som riktar sig mot kvinnor, förebygga prostitution samt främja jämställdheten regionalt och internationellt.

Jämställdhetslagen hindrar könsdiskriminering, främjar könens jämlikhet och förbättrar kvinnornas ställning framförallt i arbetslivet. Speciellt har de s.k. kvinnokvoterna visat sig vara fungerande. Fastän tanken på de i lagen stipulerade kvinnokvoterna i början kändes främmande, har dessa äntligen fått kvinnor med i beslutsfattande organ och har även skapat möjlighet för karriärutveckling för kvinnor. Ännu är det en bit kvar till den dag då det är det samma om det är man eller en kvinna som väljs för uppgiften. Kvinnor är ännu i klar minoritet på de topposter som kvoten inte omfattar.

I Finland råder jämställdhetens paradox. Utomlands och för utländska gäster stoltserar vi med att de finländska kvinnorna deltar aktivt på samhällets olika områden, speciellt i politiken och i arbetsmarknaden. Finländarna anser att jämställdheten är viktig, men ordet jämställdhet väcker också motstånd och irritation. Många tror att jämställdhet föreverkligas av sig själv till exempel genom utbildning. Könet är dock fortfarande den största orsaken till ojämlikhet i det finländska samhället.